

Miðvikudaginn 21. júní 1939.

Nr. 61/1938. Lárus Jóhannesson (sjálfur)
gegn

**Áfengisverzlun ríkisins og fjármála-
ráðherra f. h. ríkissjóðs**
(Pétur Magnússon).

Endurgreiðslukrafa vegna meintrar ólöglegar vöru-
álagningar eigi tekin til greina.

Dómur hæstaréttar.

Áfrýjandi, sem skotið hefir máli þessu til hæstaréttar með stefnu 13. júní f. á., hefir krafizt þess, að stefndu verði in solidum dæmdir til þess að greiða honum kr. 280644.56 með 6% ársvöxtum frá 28. des. 1934 til greiðsludags, auk málskostnaðar bæði í héraði og fyrir hæstarétti eftir mati dómsins. Svo krefst hann þess, að fellt verði niður ákvæði héraðsdómsins um ómerkingu þargreindra ummæla og sekt fyrir þau.

Hinir stefndu krefjast staðfestingar á héraðsdóminum og málskostnaðar fyrir hæstarétti eftir mati dómsins.

Af ástæðum þeim, er greinir í héraðsdóminum, verður að telja, að 11. gr. laga nr. 69/1928 heimili smásöluálagningu á áfengi, auk heildsöluálagningar samkvæmt 7. gr. sömu laga. Heimildin til smásöluálagningar samkvæmt 11. gr. nefndra laga varð eigi brott felld með reglugerðarákvæði, enda er heildsöluálagningin samkvæmt 7. gr. eingöngu miðuð við verð vörunnar kominnar í hús í Reykjavík, svo að ljóst virðist vera, að í 11. gr. laganna sé beinlínis ætlast til þess, að álagning samkvæmt henni skuli meðal annars ákveðin til þess að standast kostnað

og áhættu af sendingu vörunnar til útsöluaðila annarsstaðar og dreifingu hennar. Er og í 2. málslíð 5. gr. reglugerðar nr. 67/1928 beinlínis sagt, að 25%—75% álagningin skuli miðuð við verð vörunnar kominnar í hús í Reykjavík og er hann því hrein endurtekning á téðu ákvæði 7. gr. nefndra laga um heildsöluálagninguna. Og önnur ákvæði um álagningu eru ekki í 5. gr. reglugerðarinnar. En ef tilætlunin kynni að hafa verið sú, að álagningarákvæði 5. gr. ætti einnig við smásöluálagninguna, sem ekki þykir fullyrðandi, þá hefði það brotið í bága við 11. gr. laganna, og því eigi verið löglegt. En þótt endurheimtukurfum áfrýjanda verði þegar af framantallinni ástæðu hrundið, þá þykir eftir atvikum ástæða til að taka það ennfremur fram, að ákvæðin um takmörkun á hámarki álagningar á oft nefndar áfengisvörur virðist í öndverðu hafa verið sett vegna viðskipta landsins við annað ríki, sbr. 3. gr. laga nr. 3/1923, og var sú ástæða enn jafngild 1928, er lög nr. 69/1928 voru sett. Hinsvegar verður eigi séð, að löggjafinn hafi viljað halda áfengisverði niðri vegna kaupenda munaðarvöru þessarar, sem var talin óeftirsóknarverð verzlunarvara, en eigi skattstofn. Virðist löggjafinn einmitt hafa viljað takmarka eftirföngum kaup á áfengi. Reglur um hámarksálagningu á áfengi hafa því alls eigi verið settar í því skyni að vernda kaupendur hér eða neytendur. Brot á þessum reglum hefði því eigi skapað þeim nokkurn rétt til að fá greitt aftur andvirði áfengis, er þeir teldu sig hafa ofgildið.

Kröfu áfrýjanda um brottfellingu á ákvæði hér-aðsómsins um ómerkingu og sekt fyrir þargreind ummæli þykir eigi unnt að taka til greina.

Samkvæmt framanskraðu verður því að staðfesta

héraðsdóminn. Þau ummæli áfrýjanda fyrir hæstarétti, að fyrirsvarsmaður Áfengisverzlunar ríkisins hafi með álagningu sinni á umræddar áfengisvörur framið „sviksamlegt athæfi“ þykir bera að dæma dauð og marklaus.

Eftir þessum málalokum þykir verða að dæma áfrýjanda til að greiða hinum stefndu málskostnað fyrir hæstarétti, er þykir hæfilega ákveðinn 400 krónur.

Því dæmist rétt vera:

Hinn áfrýjaði dómur á að vera óraskaður.

Framangreind ummæli eiga að vera dauð og ómerk.

Áfrýjandi, Lárus Jóhannesson, greiði hinum stefndu, Áfengisverzlun ríkisins og fjármálaráðherra f. h. ríkissjóðs, 400 krónur í málskostnað fyrir hæstarétti.

Dóminum ber að fullnægja að viðlagðri aðför að lögum.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 19. marz 1938.

Mál þetta er eftir árangurslausa sáttatilraun höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu útgefinni 10. apríl 1935 af hrm. Lárusi Jóhannessyni, hér í bæ, gegn Guðbrandi Magnússyni, forstjóra, f. h. Áfengisverzlunar ríkisins og Eysteini Jónssyni, fjármálaráðherra, f. h. ríkissjóðs Íslands, til greiðslu in solidum á kr. 280644.56 auk 6% ársvaxta frá sáttakæru-degi, 28. des. 1934, til greiðsludags og málskostnaðar að skaðlausu.

Stefndir krefjast þess, að þeir verði algerlega sýknaðir af öllum kröfum stefnanda, að stefnandi verði sektaður fyrir óþarfa þrætu og að hann verði dæmdur til að greiða þeim málskostnað eftir mati réttarins.

Mál þetta, sem hér liggur fyrir, er að mestu samkynja

máli því, er stefnandi höfðaði f. h. Guðmundar Þórarinsonar fyrir nokkrum árum gegn sömu aðiljum, en því máli lauk með dómi hæstaréttar 30. apríl 1934 (Hrd. V, bls. 728), er sýknaði hina stefndu af kröfum stefnanda, en málskostnaður í héraði og fyrir hæstarétti var látinn falla niður.

Þessa nýju málssókn sína reisir stefnandi að mestu leyti á sömu rökum og hina fyrri, eða því, að hann telur, að það hafi komið í ljós, að Áfengisverzlun ríkisins hafi á árunum 1929—1931 (incl.) selt mönnum vín miklum mun hærra verði en henni hafi verið heimilað eftir viðeigandi lögum og reglugerðarákvæðum. Telur stefnandi, að þessi umfram álagning nemi:

25.60%	af	útsöluverði	árið	1929
29.19%	—	—	—	1930
33.66%	—	—	—	1931

1454 af viðskiptamönnum útsölastaðar Áfengisverzlunarinnar hér í bæ hafa síðan framselt stefnanda endurgreiðslukröfu þá á hendur Áfengisverzluninni og ríkissjóði, er þeir samkvæmt framansögðu telja sig eiga á hendur þeim vegna þessarar álagningar, en úttekt manna þessara nemur samtals:

Kr.	443110.50	á	árinu	1929
—	151672.00	—	—	1930
—	365523.50	—	—	1931

Telur stefnandi sig því eiga kröfu á hendur stefndu, er nemi alls kr. 113436.29 plús kr. 44173.06 plús kr. 123035.21 = kr. 280644.56, en þar sem stefndu hafi reynzt ófáanlegir til að greiða sér þessa upphæð, sé mál þetta höfðað gegn þeim og í því gerðar framangreindar réttarkröfur.

Nánar rökstyður stefnandi kröfur sínar þannig: Hann telur, að þar sem lögin nr. 69 1928 um einkasölu á áfengi nái einnig til hinna svonefndu Spánarvina, en það eru þau vín, sem um ræðir í máli þessu, þá gildi verðlagsákvæði þeirra laga einnig um þau vín. Nú hafi það, að hans áliti, leitt af fyrirkomulagsbreytingunni á áfengisverzluninni, sem varð með gildistöku áfengislaganna frá 1928, að álagningartakmarkanir 7. gr. laganna hafi tekið til álagningar bæði í heildsölu og smásölu, í stað þess að 7. gr. laga nr. 62 1921 hafi einungis tekið til heildsölu, og umtak 11. gr. laganna hafi þess vegna minnkað. Eftir skýringu hæsta-

réttar hafi ríkisstjórnin óbundnar hendur til að ákveða útsöluverð vinanna og það útsöluverð, sem hún setji á þau umfram 25% álagningu, sé löglegt, hvort sem ríkisstjórnin ákveði t. d. 40, 50 eða 60% álagningu, og við það verð verði Áfengisverzlunin að halda sér, þótt ríkisstjórnin noti sér ekki álagningarheimildina út í æsar, en það telur stefnandi, að hún hafi gert með 5. gr. reglugerðar nr. 67 1928, sem þannig hafi bundið Áfengisverzlunina um verðlag á vinnu. Og um frekari skýringu á þessari grein reglugerðarinnar visar stefnandi nú m. a. til tveggja framlagðra vottorða frá Heimspékideild Háskóla Íslands og dr. phil. Jóni Helgasyni, prófessor, Kaupmannahöfn, er telja, að umrædd grein sé frá málfræðilegu og setningarfræðilegu sjónarmiði ein heild, og þannig séð sé óheimilt að skýra greinina þannig, að miðhluti hennar „Er henni . . . Reykjavík“ eigi við álagningu í heildsölu, en fyrsta og síðasta setningin við útsöluverð. Ennfremur telur stefnandi, að söguleg rök málsins styðji þessa skoðun sína, og skirskotar hann í því sambandi t. d. til setningar bráðabirgðalaga frá 7. nóv. 1931 og reglugerðar nr. 108 s. á. Heldur stefnandi því fram, að forstjóri Áfengisverzlunarinnar hafi þannig gerzt sekur um brot á 5. gr. reglugerðar frá 1928 með álagningu sinni á Spánarvín árin 1929—1931, eins og forstjórinn sjálfur og umboðsmaður hans í máli Guðmundar Þórarinssonar hafi margsinnis játað, og af viðskiptum þeim, sem mál þetta er höfðað út af, muni hann þannig hafa haft upphæð, sem sé eigi minni en sú, sem stefnt er út af í máli þessu. Og þar sem það leiði af almennum reglum íslensks réttar um endurheimtu, að þessi umframálagning sé endurheimtanleg, þá sé það ljóst, að taka beri til greina kröfur sínar í máli því, er hér liggur fyrir.

Í varnarskjali sínu hafa stefndir ekki beint tekið það fram, á hverju þeir byggi sýknukröfu sína, en segja þar, að allar þær röksemdir, sem á sínum tíma hafi verið færðar fram af þeirra hálfu í áðurnefndu máli Guðmundar Þórarinssonar, eigi jafnt við í máli þessu, og hafa þeir jafnframt lagt fram endurrit af dómi hæstaréttar í fyrrgreindu máli. Verður því að telja, að stefndir byggi sýknukröfu sína í máli þessu á þeim ástæðum, er þar greinir. Einnig verður að líta svo á, að þeir í þessu máli, eins og því fyrra, véfengi ekki útreikning stefnanda á álagningu

Áfengisverzlunarinnar á umræddu tímabili umfram oftnefnd 75% af kostnaðar- eða útsöluverði vinanna, eða geri á annan hátt neinar athugasemdir við kröfuupphæðina. Ágreiningur aðilja varðar þar á móti það tvennt, *hvort* Áfengisverzlunin hafi á þessum tíma verið bundin við ákveðna hundraðstölu að því er snerti álagningu á svonefnd Spánarvín í smásölu, og *hvort* hinum stefndu væri, ef svo reyndist, að Áfengisverzluninni hefði verið settar slíkar skorður, skylt að endurgreiða stefnanda það af andvirði umræddra úttekta, sem umframálagningunni nemur samkvæmt framangreindum kröfum hans.

Í 2. gr. laga nr. 69 1928 eru hin svonefndu Spánarvín berum orðum tekin undir ákvæði löggjafarinnar um einkaheimild ríkisstjórnarinnar um innflutning á áfengi. Í fyrri málsg. 7. gr. og 11. gr. laganna eru fyrir mæli 7. og 11. gr. hinna fyrri laga um einkasölu á áfengi, nr. 62 1921, tekin alls óbreytt að efni til, en telja verður, að verðlagsákvæði þessara siðartöldu laga hafi tekið til Spánarvína frá því að innflutningur á þeim vínunum var leyfður, fyrst með lögum nr. 9 1922 og síðar með lögum nr. 3 1923. Áfengisverzlun ríkisins var stofnuð á árinu 1922, og í 1. gr. reglugerðar s. á. var svo ákveðið, að hún skyldi annast innflutning á Spánarvínunum, og í 4. gr., að hún ákveði útsöluverð þeirra, er eigi megí fara fram úr innkaupsverði með áföllnum kostnaði að viðbættum venjulegum verzlunarhagnaði. Hér í Reykjavík rak Áfengisverzlunin frá byrjun smásöluna í eigin nafni, en úti um land var sölutilhögunin upphaflega sú, að Áfengisverzlunin lét einstaka mann annast smásöluna undir þeirra nafni og á þeirra ábyrgð gegn $\frac{1}{6}$ af útsöluverðinu. Við gildistöku áfengislaganna frá 1928 varð sú breyting á sölufyrirkomulaginu úti um land, sbr. 2. mgr. 7. gr. laganna, að starfsmenn útsölustaðanna urðu þá starfsmenn Áfengisverzlunarinnar, og hún varð áfram eigandi vörunnar þar til hún var seld viðskiptamönnum, og hér í Reykjavík hélzt hið sama fyrirkomulag. Þótt smásala færi hér eftir allstaðar beinlínis fram í nafni Áfengisverzlunarinnar, þá sýnir 11. gr. laga nr. 69 1928, að það hefir ekki verið tilætlunin að svipta hana fyrri heimild til, auk heildsöluálagningar skv. 7. gr. laganna, smásöluálagningar, því að 11. gr. tekur eftir orðum sínum, sem hvorki er heimilt né heldur eðlilegt í þessu sambandi að

takmarka við smásölu lækna eða lyfsala á áfengi, sbr. 2. gr. laganna, til hverskonar smásölu, hvort sem ríkið sjálfst eða aðrir reka hana.

Í 5. gr. reglugerðar nr. 67 1928 segir fyrst, að Áfengisverzlunin ákveði „útsöluverð“ vinanna. Síðan segir, að henni sé heimilt að leggja á þau 25%—75% miðað við verð þeirra kominna í hús í Reykjavík og að tolli meðtöldum. Eins og áður segir, verða fyrirmæli 7. og 11. gr. laga nr. 69 1928 að teljast að efni til samhljóða 7. og 11. gr. laga nr. 62 1921, en í 7. gr. hinna síðarnefndu laga mun hafa verið átt við álagningu á vín í heildsölu, en í 11. gr. sömu laga var ríkisstjórninni auk þess veitt heimild til álagningar á vörurnar í smásölu, og var sú álagning ekki að lögum bundin við neina ákveðna hundraðstölu. Að þessu athuguðu verður rétturinn að lita svo á, að ákvæði 5. gr. reglugerðar nr. 67 1928 séu að efni til endurtekning á 11. gr. laga nr. 69 1928 (sbr. 11. gr. laga nr. 62 1921) og 7. gr. sömu laga (sbr. 7. gr. laga nr. 62 1921), þannig að upphafsákvæðið eigi við smásöluálagningu, en hið síðara um álagningu í heildsölu, og þessi ákvæði reglugerðarinnar brjóti því ekki í bága við fyrirmæli áðurnefndra lagagreina. Samkvæmt þessum skilningi verður því að telja, að reglugerðin frá 1928 hafi ekki bundið smásöluálagningu á Spánarvín við neina hundraðstölu, og þeir viðskiptamenn útibús Áfengisverzlunarinnar hér í bæ, sem hafa framselt stefnanda kröfur sínar í máli þessu, hafi því ekki verið látnir greiða ólöglega hátt verð fyrir vínföng þau, er þeir keyptu þar árin 1929, 1930 og til 6. nóv. 1931. Og eftir þann dag, er ný reglugerð var sett, þar sem ákvæðið um heildsöluálagninguna í reglugerðinni frá 1928 er felld niður, er sama að segja. Smásöluálagning Áfengisverzlunar á Spánarvínin hefir að visu árin 1929—1931, að því er virðist eftir framkomnum upplýsingum, verið mikið hærri en hinn raunverulegi kostnaður við smásöluna hefir numið, en þar sem ríkisstjórnin og Áfengisverzlunin hafa samkvæmt framansögðu haft óbundnar hendur í þessu efni, liggur það fyrir utan valdsvið dómstólanna að fella úr gildi þessa álagningu að nokkru eða öllu leyti.

Af þessum ástæðum þykir því verða að sýkna hina stefndu af framangreindum kröfum stefnanda, en eftir öllum mála-vöxtum þykir rétt, að málskostnaður falli niður, að öðru

leyti en því, að stefndur Guðbrandur Magnússon f. h. Áfengisverzlunar ríkisins, verður dæmdur til að greiða stefnanda málskostnað, þar sem hann hvorki mætti né lét mæta á sáttafundi og lögleg forföll eru þó ekki sönnuð. Þykir málskostnaður þessi hæfilega ákveðinn kr. 300.00. Af sömu ástæðu verður og að dæma Guðbrand Magnússon forstjóra í 10 króna sekt í ríkissjóð fyrir brot á sáttalöggjöf-inni, og komi í stað sektarinnar, ef hún verður ekki greidd áður en aðfararfrestur í máli þessu er liðinn, 2 daga einfalt fangelsi.

Krafa stefndu um sekt á hendur stefnanda fyrir óþarfa þrætu þykir ekki hafa við rök að styðjast og verður því ekki tekin til greina.

Í sóknarskjali sínu (rskj. nr. 3) hefir stefnandi viðhaft eftirfarandi ósæmileg ummæli um undirrétt og hæstarétt: „... Þeim, sem fylgzt hefir með málaferlum þessum, getur ekki hafa dulizt það, að meðferð dómstólanna á þeim hefir verið nokkur önnur en venja hefir verið til í almennum málum, eða með öðrum orðum „tendensiös“ ... ég þekki engin íslensk lög, er heimili mismunandi lögskýringar eftir því, hverjir séu málsaðiljar ... mér hefir fundizt þessar undirstöðureglur lögfræðinnar hafi verið sniðgengnar í máli Guðmundar Þórarinssonar, bæði af undirdómaranum og hæstarétti ... Þetta verður ekki skýrt á annan veg en þann, að dómarrinn hafi óskað eftir ákveðinni niðurstöðu í máli Guðmundar Þórarinssonar, og talið sig hafa heimild til þess að sveigja lögin undir ósk sína ... Þessi skýring er auðvitað *gersamlega óframbærileg* og í *hæsta máta* óviðfelldið, að slík lagaskýring skuli geta komið frá æðsta dómstóli þjóðarinnar. ... *hann er skipaður í dómarsæti til þess að dæma réttláta dóma eftir réttum íslenskum lögum, án tillits til þess, hver á hlut að máli*, og hann hefir, eins og aðrir dómarar, unnið eið að því að gera það, um fyrra málið hefi ég sagt: „Errare humanum est“, en við þetta bætist: sed in errore perseverare, turpe ... áskorun til dómarsans ... að dæma eftir réttum lögum í því.“

Í ummælum þessum felast slíkar ósæmilegar aðdróttanir og ærumeiðingar, að það verður ex officio að ómerkja ummælin og refsa stefnanda fyrir þau. Þykir refsingin hæfilega ákveðin 150 kr. sekt í ríkissjóð, og komi í stað sekt-

arinnar, ef hún verður ekki greidd áður en aðfararfestur í máli þessu er liðinn, 10 daga einfalt fangelsi.

Í framlagðri hæstaréttarræðu stefnanda í áðurnefndu máli Guðmundar Þórarinssonar (rskj. nr. 8) fer stefnandi og ýmsum ósæmilegum orðum um undirrétt, en þar sem ræða þessi var á sinum tíma flutt fyrir hæstarétti og honum þótti ekki ástæða til að ómerkja ummælin, víta eða refsastefnanda fyrir þau, þá leiðir rétturinn hjá sér að taka frekari afstöðu til þessara ummæla.

Dómur í máli þessu hefir ekki getað orðið uppkveðinn fyrr en nú, sökum þess að dæma hefir þurft í fjölda mála, sem samkvæmt nýju réttarfarslögnum þoldu ekki bið.

Því dæmist rétt vera:

Stefndir, Guðbrandur Magnússon f. h. Áfengisverzlunar ríkisins og Eysteinn Jónsson f. h. rikissjóðs Íslands, skulu vera sýknir af kröfum stefnanda, hrm. Lárusar Jóhannessonar, í máli þessu. Guðbrandur Magnússon greiði 10 kr. sekt í rikissjóð, og komi í stað sektarinnar, ef hún verður ekki greidd áður en aðfararfrestur í máli þessu er liðinn, 2 daga einfalt fangelsi.

Stefndur Guðbrandur Magnússon f. h. Áfengisverzlunar ríkisins greiði stefnandanum kr. 300.00 í málskostnað, en að öðru leyti falli málskostnaður niður.

Framangreind ósæmleg ummæli skulu vera dauð og ómerk, og greiði stefnandinn, hrm. Lárus Jóhannesson, 150 kr. sekt í rikissjóð, er afplánist með 10 daga einföldu fangelsi, ef sektin verður ekki greidd, áður en aðfararfrestur er liðinn í máli þessu.

Dóminum ber að fullnægja innan 15 daga frá lögbirtingu hans að viðlagðri aðför að lögum.